

Copyright © 2021 Svetlana Andrić
Copyright © 2021 ovog izdanja KONTRAST izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednica:
Jelena Nidžović

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:
Javorka Đurić

Prelom:
Anica Lapčević

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
500

Izdavač:
Kontrast, Beograd
Klaonička 2, Zemun
e-mail: jakkontrast@gmail.com
kontrastizdavastvo.com
facebook.com/KontrastIzdavastvo
www.glif.rs

SVETLANA ANDRIĆ

PALESTINA

KONTRAST
Beograd, 2021.

32 STEPENIKA I 22 KORAKA. DOLAZAK

Ako biste nekim slučajem dobili priliku da te dve žene vidite zajedno, pomislili biste da je razlika između njih možda desetak godina. Bila je skoro jebenih četrdeset.

Prolazila sam tim stepeništem četiri puta dnevno. Odlazak i povratak s posla puta dva, da ne računamo dva-tri puta nedeljno neke vanredne prolaskе, u neka različita vremena. Pa ipak, trebalo je više od nekoliko meseci da ih prvi put vidim zajedno, mada sam ih i odvojeno za to vreme, od početka jula do kraja oktobra, videla samo tri puta. Mladu Ženu dva puta, dok je nesigurnim hodom prilazila zgradi, Staru Ženu samo jednom, na rastojanju koje je delilo njihova ulazna vrata. Okrenula se u mestu, brzo, licem prema zidu, i nestala iza svojih vrata. Nisam tada shvatila da sam je svojom pojavom uznemirila, ali konačno jesam uzrok i poreklo karakterističnog smrada koji me je uvek ispraćao sa drugog sprata na mom proputovanju nagore. Oniži, nedefinisani oblik sačinjen od nekoliko slojeva poluraspadnutih ostataka odeće koji se završavao bujnom, potpuno sedom kosom koja je, ko zna kad, bila ispletена u dve jake kike. Svoju zabezeknutost pokušala sam da prikrijem osmehom, iako sam pretpostavila da ona u brzini kojom je nestala nije to ni primetila. Naravno, prevarila sam se. Taj osmeh je, kasnije, bio ulaznica u njihovu priču. Upravo brzina kojom se kretala učinila me je zabezeknutom, ne strašni smrad na koji sam se već od prvih dana svog života tu pripremala tako što bih nekoliko puta duboko udahnula pre ulaska u zgradu. Čitavog

dana razmišljala sam o njoj, poredeći je s majkom koja se kretala brzinom puža i načinom crva već neko vreme, pribijavajući se da sam srela svoju budućnost.

Za razliku od Stare Žene, Mlada Žena mi se obratila već pri našem drugom susretu, zamolivši za cigaru. Kako sam krenula da joj se izvinjavam, jer motam cigarete, tako se ona zasmejala iznenađujuće grleno, jedva izgovorivši *hvala, hvala*. I o njoj sam razmišljala čitav dan, pokušavajući da rešim enigmu tako mladog smeha u tako istrošenom telu. Podrhtavala je, procenjivala svaki korak. Ne, nije bilo mladosti tu. Potrošeno lice bez boje i prosedu kosu bez oblika delimično je skrivalo, a delimično nadomeštalo neobično pokrivalo za glavu. Pola kapa, pola šešir, pleteni šešir bi ga najbliže objasnio. Ispod njega je čučao prazan pogled. Osmehnula bi se, ali pustoš ne bi ustuknula. Farmerke i gornji deo trenerke na njoj bili su okrpljeni nekoliko puta, a preko trenerke divan pleteni prsluk, skroz neobičan, maksi, kako se govorilo u mom detinjstvu. To znači da je bio dugačak gotovo do zemlje, u nekoliko izbledele nijansi bež i zelene. To bi meni trebalo, pomislila sam.

Prošlo je više od mesec dana do ponovnog susreta. Uхватила sam ih zajedno na hodniku kako nešto tiho govore jedna drugoj. I ne znajući u tom trenutku za pravu razliku u godinama, njihova bliskost za mene je bila iznenađujuća. Stara Žena nije šmugnula, Mlada Žena se osmehnula i klimnula glavom. Razišle su se, ipak, brzo. Udaljila sam se nekoliko koraka i shvatila da žive jedna prekoputa druge.

Živim dva sprata iznad, na četvrtom, poslednjem spratu. Sama. Posle gotovo trideset godina. Ne, svi najdraži su živi. U novom okruženju ne poznajem nikoga, svakome koga sretnem uljudno se javim. Ne znam da li se to danas smatra pristojnim ili indiskretnim. Jednostavno, to je stvar mog vaspitanja. Većina

onih koje srećem ne koristi *dobar dan*. Ovde, u Palestini, za komšijsko nejavljanje može da postoji više razloga. Naselje je izgrađeno i naseljavano krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih. Naselili su ga, naravno, pridošli sa raznih strana ove trenutno postojeće zemlje, čijom su me stanovnicom proglasili, uglavnom radnici i nešto malo predstavnika srednje klase. Odmah im je prišiven i taj nadimak Palestinci, a naselju Palestina, od strane matičnog stanovništva udaljenog manje od dva kilometra sa koje god strane da prilazite naselju. To govori nešto veoma loše o zemlji u kojoj sam rođena i za čiju se građanku još uvek izjašnjavam, tako da me baš žulja. Ne samo kao opravdanje nepostojećoj zemlji, već kao činjenicu iznosim da sam odrasla u naselju sa istim sastavom stanovništva, i to bukvalno iz čitave nepostojeće zemlje, i nikad nikome niko nije smetao. Najbolja drugarica iz ranog detinjstva bila je Slovenka, Jolija. Doduše, bila je najbolja dok je umesto mene jela hranu koju je moja zaposlena majka ostavljala za brata i mene, pa bi se Jolija fino poslužila pre škole, a mi izbegli grdnju. Posle je svaka otišla svojim putem. Nazad u Palestinu, koju su devedesetih preplavile izbeglice iz, ovog puta, preko noći nepostojećih republika one nepostojeće zemlje. Ali sada stari Palestinci nisu nove gledali popreko, niti ih nazivali bilo kako sem komšijama. Možda ih je sjedinio užas devedesetih, a možda je to još jedna činjenica u odbranu moje nepostojeće domovine, koja je bila zajednica. E sad, te devedesete

donele su u Palestinu, kao i u sve druge krajeve postojeće zemlje, drogu svih vrsta, koja je razvila kriminal svih vrsta, pa je izgleda to ukinulo *dobar dan*. Ne gledaj, ne pitaj, bolje za tebe. Nema dobrog dana.

Stara Žena doselila se među prvima. Njen muž je kao radnik Beogradskog vodovoda dobio tu stan. Oni su sa komšijama oko tek izgrađenog naselja zasadili jele, borove i breze. Više ih i ne vidi jer iz stana ne izlazi, osim do Mlade Žene, a terasa joj je okrenuta prema ulici. I na nju vrlo retko izlazi. Bila je još relativno mlada kad su došli, novi stan davao joj je nadu za novi početak. Do tada nisu imali dece. Možda, mislila je. Dete nisu stvorili, nisu rodili. To nemanje stvorilo je alkoholizam. Prvo njegov, do njegovog kraja njegov. A posle njen. Samo što ženski alkoholizam nije isti kao muški. Možda čak ni termin ne bi trebalo da dele. Stara Žena pila je pet godina. I prestala. Ili je to stvar karaktera. Plela je čitavog života, dok joj artritis to nije oduzeo. Inače, nikad ne bi prestala. Sada samo priča o raznim mustrama, u početku neumorno, jer želela je, možda, da zainteresuje Mladu Ženu. Sada i to sve ređe. Proredilo se od poslednjeg pokušaja da nešto zajednički naprave. Kićanku. Desilo se pre otprilike godinu dana. Bila je puna elana tog jutra. Nestrpljivo je iščekivala Mladu Ženu. Tek što je ova otvorila vrata, radosno je rekla:

– Dobro mi došla, imamo zanimaciju za danas!

Kao da je Mlada Žena upravo stigla sa nekog putovanja, a ne tek napravila nekoliko koraka preko hodnika. Doduše, za nju ni to nije bilo lako.

Ta iskrena obradovanost što smo nekoga ugleдали, pa i onog koga viđamo svaki dan, nestala je iz naših međusobnih odnosa. A ponajviše iz odnosa sa onima koji su nam najdraži, čini mi se. Još smo i ljubazni prema površnim poznanicima, prolaznicima, mada i to sve manje. Možda zato što nas oni ne dotiču, ni oni nas,

ni mi njih. Ne znam primećuju li i drugi taj nesnosni način kojim se obraćamo jedni drugima. Ili to ja preispitujem svoju odgovornost za sopstveni srušeni život, pa sam počela da ga detektujem svakodnevno i svuda oko sebe.

Kićanka. Stara Žena nije bila sakupljač u onom uobičajenom razumevanju tog pojma, ona jednostavno nije bacala stvari. Dok to baš ne bi postalo neizbežno. Za kićanku je bilo potrebno parče kartona, neveliko. I mogla je ona i sama to već da pripremi, ali igra bi time izgubila čar i smisao. Njena kolekcija novina bila je sasvim solidna. Započinjala je *Politikom Ekspres* pred kraj sedamdeset i pete, završavala se istim tim novinama iz druge polovine devedesetih. Pogibijom njenog muža. A nisu ni novine potrajale mnogo duže. Bio je tu još zavidan broj primeraka *Praktične žene*, kao i nekih specijalizovanih izdanja o heklanju, pletenju. Prilična gomila. Ali, ona je tačno znala šta hoće, tako da zadatak nije bio previše težak. Osim za Mladu Ženu, kojoj je podrhtavalo celo telo. Ruke skoro neprestano. Svaki pretpraznični, novogodišnji broj bio je jasno označen crvenom vunicom, pa je to olakšavalo situaciju oko traženja. Jer je u ta nepostojeća vremena bilo uobičajeno da se uz novine dobije i kalendar za predstojeću godinu. Ne znam da li se i šta dobija u postojećem vremenu, nemam dođira sa novinama. Uglavnom, igra je mogla da počne. Njih dve trebalo je da odluče koji od kalendara će biti žrtvovan. Nema potrebe da se naglašava da su svi uredno složeni uz broj novina sa kojim su došli. Mlada Žena je kao iz topa ispalila:

– Osamdesetu!

Stara Žena zalagala se za osamdeset i drugu. Sad se moralo preći na argumentaciju. Starija, hrabrija i već na zadatku, rekla je:

– Te godine sam izgubila bebu. Prva i jedina trudnoća. Neuspela.

Mlada Žena je ćutala nekoliko trenutaka, pa ponovila, odlučnije:

– Osamdeseta.

Kako sa druge strane nije bilo odgovora, dodala je:

– Te godine sam rođena.

Stara Žena se nežno osmehnula i još nežnije rekla:

– Znam, mila.

Ponovo su začutale. Ovog puta ćutanje je trajalo duže i taman kad je Stara Žena pomislila da kaže *daj osamdesetu*, Mlada Žena je tako snažno obrisala dlanove o farmerke da se to čulo, i počela:

– Ona je do smrti ponavljala *znala sam da neće biti dobro, rođena si kad je Tito umro. Tito je umro i otvorio grobnicu za sve nas*. Da je u to vreme bio u upotrebi ovaj, danas tako čest termin, verovatno bi dodala – *masovnu*. Ovako, pretpostavljam da je mislila na nas troje. Nije spominjala da je radila kao rob svakog dana od useljenja u ovaj stan, dok je Hitna nije odvezla u Narodnog fronta, da bi sve *bilo kako treba kad dođem na svet*, lepog li izraza! I da je to, možda, bio uzrok prevremenog porođaja. Radila je sama, jer je veličanstveni tiranin već tada pio. I tukao, pretpostavljam, ali valjda ni to nije bio razlog. Ja sam razlog za sve. Možda je i Tito zbog mene umro... Nekoliko meseci pre smrti rekla sam joj da ne mogu biti odgovorna za sopstveno rođenje, nijedno dete nije. Začutala je i u toj ćutnji smo zauvek izgubile jedna drugu. Kroz poslednji uzdah razaznala sam samo: *Znala sam da... Neće biti dobro*. I nije.

Stara Žena je još od prve reči nemo klimala glavom, nemajući snage ni za jednu jedinu reč, ali kada je Mlada Žena ustala, bezizražajnim glasom je, valjda u strahu da ne ode, rekla:

– Jeste, tukao je, kao i ovaj moj. Prvo smo krile jedna od druge, a kasnije upoređivale modrice, kao mustre ili recepte. Sad tek uviđam da je u stvari dobro što nisam imala dete. Bar nije bilo nikoga sa nevidljivim modricama. Rekla bih da one teže prolaze. Važno je da prolaze. I sama bih, verovatno, u tom nedužnom biću pronašla krivca. I izgubila ga. I nikada nisam mogla da shvatim zašto je vaš tiranin bio tiranin. Njega su svi obožavali, imali su tebe, bili ste celina. Ali, valjda svako gleda sa svoje kote. I izvini što nikada ništa nisam učinila.

Tada je prestala sa klimanjem i pogledala Mladu Ženu, koja je sada preuzela njenu kretnju i u tom ritmu ponavljala:

– Jesi, jesi.

Ugledavši kako praznina plavi oči Mlade Žene, ona neshvatljivom hitrošću bukvalno skoči sa stolice.

– Hajde da vidimo šta kaže moj artritis danas, imam li njegovu dozvolu da nam skuvam po kafu.

Pogledom je fiksirala svoje šake kao da je posednica nekih tajnih moći i sigurnim korakom otišla u kuhinju. Mlada Žena je počela da se osmehuje čuvši da je tek iz trećeg puta uspela da zadrži vodu u džezvi, psujući tiho usput zvezdicu. Nikada je nije pitala otkud joj ta psovka. Bar se ona naslušala svakakvih psovki iz repertoara ličnog tiranina. Ono što je čula kasnije u tami knjižare i po upisanim budžacima prevazilazilo je čak i tiraninovo umeće, ali za zvezdicu je čula samo od nje. Kuvanje kafe je, naravno, potrajalo, ali one su bar vremena imale, pa to nije smetalo ni jednoj, ni drugoj. U kafi su uživale podjednako. Mnogo više od toga nisu sebi mogle ni da priušte. Mlada Žena je živela od socijalne pomoći, Stara Žena je imala penziju, koja nije bila komotna ni za nju samu, a tek kad se deli... Priušti mnogo više. Pre podne su pile kafu, a oko osam uveče čaj od nane. Posle toga svaka po svoju porciju samoće i muke, do jutra. Nanu je Mlada Žena gajila i sušila na svojoj sunčanoj terasi. Terasa joj je bila jedino zanimanje i uživanje. I knjige, dok nije pročitala sve što je bilo u njenom i stanu Stare Žene. Za biblioteku nisu imale, ni sa kim se nisu družile da bi mogla da pozajmljuje knjige. Stara Žena je dobila nekakvu penzionersku karticu koja joj je omogućavala popust u biblioteci, ali ona nikada nije silazila sa drugog sprata, pa joj nikada to nije pomenula. A za tu karticu nije htela ni da čuje:

– Ne treba mi njihova milostinja. Svoj radni vek sam pošteno odradila. Do poslednjeg dana. Ako je sad neko procenio da mi je previše, a nije ga sramota da uzme... Nek im je. I njima i meni. A milostinju, to bar mogu da odbijem. Preživljavamo. Tu smo. Još. Samo da nam krov nad glavom ne otmu. Dešava se i to.

Problem sa terasom bio je što Stara Žena, i kada bi došla kod Mlade, nije želela da sedi na terasi. Tako da bi jedna sedela napo-
lju, a druga unutra, pored vrata, i site bi se ispričale.

Kafa je spremna za sipanje – čuo se pobedonosni glas iz kuhinje. Mlada Žena je otišla da donese i sipa kafu, jer je to za Staru Ženu ipak bilo previše. A ni za Mladu Ženu nije bilo baš jednostavno. Od povratka Mlade Žene u stan, pre nešto više od tri godine, i od smrti njene majke, one dele svoje živote. Samo svaka spava u svom stanu. Mladom Ženi nije smetao smrad. Bivala je na mnogo gorim mestima. Pošto Stara Žena više nije mogla da kuva, kuvala je Mlada Žena. A kako ona nije imala prilike ništa da nauči, Stara Žena je sedela pored nje u kuhinji i davala precizna uputstva. Sada je već skoro sve sa njihovog kuhinjskog menija mogla i sama da spremi, ali ni po koju cenu se ne bi odrekla zajedničkog vremena u kuhinji. Funkcionisale su sjajno. Što se tiče higijene, Stara Žena je dozvoljavala samo da se operu sudovi. Zašto i kako, Mlada Žena nije pitala. Prihvatila je. Kad je spustila kafu, pažljivo je izvadila *Politiku Ekspres* od 30. 12. 1980. I spustila na sto. Kićanka.

– Dok pijemo kafu, taman ćemo malo da razgledamo slike na kalendaru, a posle ćemo konačno da završimo sa osamdesetom. Da ne stavljam sad naočare, kakva je to snežna lepota za januar? Šta piše?

Mlada Žena je nesigurno promrmljala:

– Jahorina, to je u...

Stara Žena je tiho zapevala:

– *Bosno moja...* – pesma kaže gizdava. Bosna je baš to, gizdava lepotica. Sad je, mislim, čemer i jad. I gori nego ovde, izgleda. Večiti plen. Čula sam da decu u školama razdvajaju, kukale im majke. A deca ko deca, našla svoj put, pa napravili fudbalsko takmičenje i uživaju svi zajedno. To sam proletoš čula negde na radiju. Šta je sledeće?

Mlada Žena se sada oglasila poletnije:

– Durmitor, to znam.

– Sve ćemo mi to lepo da savladamo. Sve slike sa kalendara, a možda i više. Da, ti si tek osamdeset i sedme krenula u školu, dok si stigla do geografije, oni su već počeli da prekravaju po udžbenicima. I geografiju i istoriju. Šta je za mart, još uvek se beli?

Mlada Žena, sada već hrabro, pročita:

– Triglav, nemam pojma.

Stara Žena ustade i stojeći pored stolice, poče:

– Triglav, najviši vrh Jugoslavije, nadmorska visina 2684 metra.

I tad se zasmeha smehom koji nije lako zaustaviti. Sela je i nastavila da se smeje. Onda se zasmeha i Mlada Žena. Kad su se konačno primirile, Mlada Žena upita:

– Meni si ti smešna, a zašto se ti smeješ?

– Nemam pojma, ali to više nije ni važno. Nego, da vidimo šta imamo dalje.

– Sledeće je Plitvička jezera, sigurno neka greška. Plitvičko jezero možda.

– Ne, mila, ima ih šesnaest, nije greška. Predivna su, šteta što ne možemo do tamo, da vidiš. U Hrvatskoj su sada. A možda bismo nas dve i mogle da organizujemo neku ekskurziju.

– Sledeće, Sutjeska?

– Reka, a bio je i nacionalni park u Bosni. Ne znam kako sad stoje te nacionalne stvari. Ono što je važno je da se po tim predelima mnogo krvarilo u Petoj ofanzivi, bar se znalo zbog čega. A, da, snimljen je i film o Petoj ofanzivi na Sutjesci. Igrao je Ričard Barton.

Stara Žena nije htela da objašnjava koga je igrao Ričard Barton. Dok su razgledale slike sa kalendara, pažljivo je pratila promene u očima prekoputa. Nije još bilo bezbedno, ali stigle su do maja, valjda će leto da pomogne.

– Sad je Tara, to znam.

– Nije mi sećanje najsigurnije, ali čini mi se da si ti išla na Taru sa školom...

– Jesam, jesam, u prvom razredu baš. Divno je bilo. Stigli smo do jula. Makarska?

– Kažeš Makarska?! Makarska! Oh, lepote! Ah, uživanja! Mi smo, mila, tamo imali radničko odmaralište i letovali, ni sama ne znam koliko godina. I ti si bila, ali previše mala da bi se sećala. Plašilo te more, ali i nekako neodoljivo privlačilo. Stala bi na liniju dokle dopire voda, ali nisi bežala kad more naiđe, kao druga deca što su se igrala, nego bi ostala da stojiš nepomično, čekajući da se povuče. Imala si tri godine. Imamo slike, pogledaćemo ovih dana. Ah, ta Makarska!

Čekajući sliku za avgust, Stara Žena je pokušavala da se reši neke mučnine koju su u njoj izazvale reči *divno je bilo*. Izgleda nije baš uvek divno kad deca odu na Taru ili ko zna gde. Otkud bi ona to znala. Bez dece. Po glavi su joj se vrzmale razne moguće neprijatnosti, ali sve što joj je padalo na pamet bili su dečji nestašluci. Nije to dovoljno za *divno je bilo*.

– Hvar!

– Ostrvo, opet more! Čini mi se da primorci ne uživaju u moru kao kontinentalci. Da l' što im je stalno tu ili ga bolje poznaju, odrasli su uz njega, pa znaju i njegove loše strane, šta li je. Mi odemo jednom godišnje, pa ne bi izlazili. Nauživamo se za sve pare i opet nikad dosta. Hrvatska, mila, trenutno, a čije će biti, ne zna se. Ja neću ni saznati, ti ćeš videti. Kladila bih se da će se pevati „Bože, čuvaj kraljicu”, al' nemam s kim. Dokle smo stigli?

– Septembar, Ohrid.

– Makedonija. Ohridsko jezero, ali kao da je more, skoro. I njih smo ostavili na cedilu. Ma ostavili smo sami sebe, šta da se priča dalje. Mada, sad kad izgovorim glasno, i to mi zazvuči bez veze, kao da smo imali nekakvo starateljstvo. Krivicu, svakako, imamo. Propali smo svi zajedno, ko u živo blato. Jedan vukao drugog i svi nestadoše. Za Bosnu i Makedoniju baš mi je teško. O žrtvama... ne osećam se više dovoljno čovekom da bih mogla da govorim. Ne mogu ni da ti objasnim, sramota me.

– I mene, jer ne mogu da te razumem, a ti nećeš da objašnjavaš, pa, ko će meni da objasni? Stalno grdiš, *njih* ili sebe, nas, a ja u glavi imam samo nejasne oblike, konture, samo neka nesigurna sećanja da je nešto bilo drugačije...

– Hm, lepo si mi rekla. Hoću, pokušaću, barem. Ali za danas imamo plan, a i trebalo bi sve lepo u glavi da složim, od početka do kraja. Danas se svašta priča.

– Stigle smo do kraja. Ostali su Fruška gora, znam, Prizren, znam, Kosovo i Kopaonik.

– Da l' znamo, da l' ne znamo, videće se uskoro. Al' neću sad o tome. Dodaj makaze i seci. Seci te izgubljene, proklete godine.

Mlada Žena je dohvatila makaze iz fioke i sela, strpljivo čekajući dalja uputstva. Nije mogla ni da zamisli na koji li se to način pravi kićanka. Obična smešna stvar na dečjoj kapi, ali pokušajte da je napravite. Užasavala ju je činjenica da nije znala tako obične stvari. Skuvati supu, poređati sudove tako da se ne sruši sve, okačiti zavesu. Blokiranje su je potpuno. Kako li će sad ovo proći? Ali, sada sve to zna zahvaljujući njoj. I ne ume ni da joj se zahvali. Kako se za to uopšte kaže *hvala*?

– E, mila, sad bi nam trebalo nešto što će pomoći da na kartonu prvo iscrtamo krug. Ja sam već spremila olovku, a ti idi do kuhinje i donesi neki manji poklopac, malo veći od tacne. Može i neki sa plastikarije.

Mlada Žena se vratila sa gomilom različitih, manjih poklopaca, očito zbunjena.

Skoro uplašena.

– Da vidimo, mislim da će ovaj odgovarati. Uzmi ga i oko njega iscrtaj kružnicu na kartonu.

Stara Žena je bez daha gledala kako blede ti prsti, kako grčevito stežu olovku, pritiskaju poklopac, kao da je živ, pa će svakog trena poskočiti, kako se i poslednja kap krvi povlači sa lica Mlade Žene, i strepela. Samo da ne ostavi sve i ne ustane. Navijala je u sebi kao da je na svetskom prvenstvu, iako joj je sport izgubio svaki smisao. Molila se, iako nije bila vernik. Na kraju je zatvorila oči. Konačno se čulo:

– Evo, gotovo je, valjda je dobro.

– Nije dobro, odlično je. Sad uzmi makaze i seci. Seci, da je se rešimo već jednom.

Mlada Žena je malo razmislila, a onda najkraćim putem stigla do ocrtane linije i polako krenula uz nju. Kao da će jednostavno iseći sve bolno, pokupiti i baciti kad završi. Dosta. Gotovo je. Prešla je već polovinu. Ne može kraj biti tako daleko. I stigla je do kraja.

– Čini mi se da sam uspela, pogledaj.

– Još kako! Sad uzmi zatvarač od ove široke flaše, pa sa njim ocrtaj malu kružnicu u sredini, otprilike.

I dalje Mlada Žena nije imala predstavu kako će ovako stići do kićanke, ali je bar mnogo lakše iscrtila ovaj mali krug. Izmakla ga je i zadovoljno pogledala.

– E sad ćeš i njega iseći. Samo izgleda komplikovano, u stvari je prosto ko pasulj. Presavij karton napola, slobodno, i sad zaseci malo makazama bilo gde na liniji. Tako. Sad raširi karton, tu gde si zasekla zavuci vrh makaza i seci, bravo!

– Još uvek ne kapiram kako će od ovoga biti kićanka, možda i ne znam šta je kićanka?

Sada se Mlada Žena zasmejala kao Stara oko Triglava.

– Ma kažem ti, jednostavna stvar. Sad još samo da se namota vunica. Spremila sam ovu ljubičastu, tamnu, baš je nekako za kićanku. Samo obmotavaj oko kruga dok se ne popuni ovaj mali krug unutra. Oko njegove ivice vežemo jedan konac, sa spoljne strane isečeš i eto kićanke!

Mlada Žena je počela. Klupko je ležalo u krilima Stare Žene. Odmah je videla da nešto ne ide. Niti nisu stajale zbijeno jedna do druge. Pokušavala je prstima da ih suzbije. Nije išlo. Sve sporije ih je obavijala oko kartona. Još jednom... Još jednom... Bezglasne ženske suze počele su da kaplju preko vunice, kartona... Mešale se i natapale nesrećnu kićanku u pokušaju. Tamnele ljubičasto. Ruke su drhtale. Trajalo je. Trajalo je. Konačno Stara Žena reče:

– Jebeš kićanku, ima sve kod Kineza.

Sedele su u tišini dok i poslednje suze nisu iscurile i osušile se na koži, staroj i mladoj. Takav plač iscrpljuje, a ne donosi olakšanje. Od njega se pada u san, jer je nužan zaborav koji san

donosi. Ako imate sreće da to donese. Svejedno, neophodna je pauza, resetovanje da bi se moglo dalje. Zbog toga Stara Žena nije rekla ništa, kada je Mlada Žena izašla bez reči. Mutilo joj se u glavi. Nije ni prvi, ni poslednji put i ni jedna ni druga nemaju kud, osim jedna drugoj.

Od te kićanke Stara Žena zazire od bilo kakvih pokušaja. Imala je toliko ideja i planova za nju otkad se vratila. Od svega je morala da odustane, jedno po jedno je padalo u vodu. Problem je bio što se ona nije mirila sa tim. Nije mogla, jer je svedočila njenom prvom zubu, prvom koraku, prvom školskom danu. Nažalost i poslednjem. Nije mogla, jer ju je već jednom duboko odbolovala i njen povratak je doživela kao uskrснуće, ali ne kao što verujući čovek slavi uskrснуće božanskog. Svedočila je povratku potpuno slomljenog, poniženog, odbačenog, jedva živog ljudskog bića i htela je povratak, potpuni. Da li je to bilo moguće? Sve do sada, a sada i ta prokleta kićanka, govorilo je da više od toga što su dostigle, ne može. Oštećenja su bila prevelika da bi ih nešto moglo ozdraviti. Stara Žena je čvrsto verovala da strpljenje, ljubav i vreme moraju dovesti do pomaka. I pomak je napravljen. Sada joj je obična kićanka pokazala da dalje nema. Ovo prvo dvoje su kod nje nepotrošivi, ali vremena ona nema. A nema, izgleda, ni vreme nju više. Kada je Mlada Žena izašla bez reči, Stara Žena se klateći, pridržavajući za zidove, odvukla do kupatila. Povratila je u ugu. Obema rukama oslonila se na šolju u nadi da će vrtoglavica proći bez neke veće štete. Znala je šta joj se dešava. Čekala je da vidi posledice. Nema vremena. Tako je zaspala. Ili se onesvestila. Uglavnom, tu se probudila. Iz glave joj je odjednom iskočila misao o planu B:

Kako se ranije nisi setila, pitala je glasno samu sebe i onda shvatila da nema snage ni da govori. Govori, ali tih nekoliko reči su je ostavile bez daha. Znači nije šlog, ono drugo je. Bukvalno puzeći, odvukla se do kreveta. Dobro je, još si tu, pomislila je i zaspala.

Kad se probudila, nije imala nikakvu predstavu o vremenu. Čula je vrzamanje po kuhinji. Tu je. Kuva. Dobro je. Pokušala je da

pomeri ruke i noge. Rade. Nije šlog. Dobro je. To joj je bilo vrlo važno. Zagledala se u svoj istrošeni pačvork pokrivač i razmišljala o planu B.

Da li je jedna od boljih stvari u životu što čovek uvek ima izbor? A ima. Nisu to nikakva eureka-otkrića, ni epohalni obrti. Izbor je prosto dat. Nekakva mogućnost postoji. Sakupiš sve ono sitno čime raspolažeš, pretreseš sve džepove i iscediš snage za prvi korak. Možda taj prvi korak ne odvede na Mauricijus, ne odvede nikad, ali drugi, treći, ko zna. Možda ispadne neki pokrivač. Možda se vratiš i na istu tačku. Ali, vraćaš se drugačiji. Iznurujem samu sebe ovakvim premišljavanjem. Možda zauvek ostanem sama. Možda vratim svoju porodicu na toplo ognjište. U vlažnoj magli u kojoj sam, ne mogu ni da udahnem. Kad budem uspela da udahnem, možda i progledam. A šta ako u tom trenutku vidim da ne želim ni jedno, ni drugo? A trećeg nema. Šta ako poslednji uzdah nije *znala sam da*? Šta ako se tek tada shvata da izbor, u stvari, nije bio izbor, već smo bili primorani, jer je postalo neizdrživo? Ili svaki dan po nitroglicerinu ili prvi korak? Šta onda? Ništa onda. The end.

Mlada Žena je tiho ušla u sobu i osmehnula se:

– Baš si se naspavala. Skoro trideset sati. Jesi li dobro?

Stara Žena se takođe osmehnula i samo klimnula glavom.

– Možda je trenutak da prodiskutujemo tvoju zabranu zvanja bilo kakve pomoći?

Stara Žena je tiho, ali krajnje odlučno rekla:

– Ne.

– Napravila sam malo supe sa knedlama, jestive su.

– Hvala ti, dobro će mi doći. Donesi, molim te.

Ponovo je klonula. Izgleda će do sledećeg zaspivanja morati štedljivo sa rečima. Samo da ne zaspi pre nego što srkne supu. Svom preostalom snagom poslušno je pojela činiyu supe, osmehom se zahvalila i ponovo zaspala. Kad se probudila, bilo je praskozorje. Mlada Žena je spavala skupljena u fotelji. Pokušala je da se pridigne i uspela je. Tako polusedeći vratila se svojoj novootkrivenoj mogućnosti. Njeno imanje je ovaj stan. To će joj dati. Bar donekle olakšati vreme koje je ispred Mlade Žene. Možda joj donese i neke nevolje, ali ona to neće znati, a biće joj mnogo lakše. Sad već oseća olakšanje, od same pomisli. Dok se ne oporavi, ako se oporavi, imaće vremena da smisli kako će to da izvede. Ako se sutra ne probudi? Šta onda? Ništa onda. Kraj.

– Pa zašto me nisi probudila, kol'ko već sediš tako?

Stara Žena se samo nasmejala. Odlučila je da je bolje da i dalje štedi reči.

– Šta se smeješ? Ne možeš da pričaš?

Stara Žena samo klimnu glavom.

– E pa sad bi trebalo ukapirati šta to klimanje znači, možeš li, ne možeš li. Slušaj, smisli neki sistem koji mi oštećenog mozga možemo da pratimo i sve će biti u redu.

Stara Žena se trgnu od tih reči.

– Ma zezam se. Ne zezam se. Znaš da je to tako, imam dijanozu i terapiju. Prvo je nepopravljivo, drugo se još može korigovati, što mi obećava još nekoliko godina. Ako se budemo ponašale u skladu s tim, neće biti problema.

Stara Žena je tiho rekla:

– U pravu si.

– Pa ti možeš da govoriš?! Samo nećeš? Ćutati je okej.

Mlada Žena je pritrčala najbolje što je umela i izljubila Staru Ženu.

– Stiže, tebi čaj, meni kafa!

Možda je ovo skrivena formula života, suživota, ljubavi? Prihvatiti zadati okvir, svaku promenu okolnosti i prilagoditi im se. Baš

uvek? Gde je granica? Čak i onda kada promena druge strane pogoršava zdravstveni status prve? Čak i onda kada promena prve strane nije nikakva promena, već je samo druga strana dozvolila sebi da vidi istinu? Ili je izabrala da je vidi? Ili je bila primorana da je vidi? Muti mi se u glavi.

– Ne znam šta bi bilo pametno da doručuješ? Ima li to uopšte neke veze?

Stara Žena je odrečno zanijhala glavom.

– Nema? I ja bih rekla. Ionako nam izbor nije baš širok. Onda med. Ručak neću da spremam, imamo supu od juče?

Stara Žena se osmehnula.

– Zadovoljna si kakva sam domaćica ispala?

Stara Žena je sada nekoliko puta odrečno zaklimala.

– Šta? Ma nema veze.

– Hoću zadovoljnu ženu, ne domaćicu.

Mlada Žena namignu:

– Da ti obećam? Kako, bre, od olupine? Ili hoćeš da probamo da nađemo sve prelome, pa opet da cmizdrimo do iznemoglosti? A možda si i u pravu, možda od toga bude bolje i tebi i meni. Tačno.

Mlada Žena je odnela šolje i vratila se sa malim kockama hleba namazanim medom.

Stara Žena ponovo prekrši zavet ćutanja:

– Mislim da mogu normalno da jedem, ali hvala ti, mila.

– Ja sam se razmišljala kako idu masti i meda, dobro si prošla.

Jele su u tišini. Gledajući jedna u drugu. Svaka u svojim mislima. Stara Žena o realizaciji svog plana B, Mlada Žena o tome odakle da počne priču. Od danas je ona zadužena za animaciju. Odlučila je da se najozbiljnije prihvati tog zadatka. Ispričati sve, iskopati najviše što se može. Pomoći će joj ona. Dok je još tu. Nikad joj svojim izborom nije uskratila podršku. Samo onda kada su drugi bili preči da donose odluke, baš kako je i trebalo. Još se